

EEN ANDERE BASISCHOOL (4)

Rinse Dijkstra

Uit: Praxisbulletin 10, juni 2004

Vierdelige serie over alternatieven voor een achterhaald schoolsysteem. Aflevering 4 (slot): over de voorbereide leeromgeving, de rol van het curriculum in de school en de pedagogische basis van het geheel.

In het derde artikel van deze reeks is een begin gemaakt met het ten tonele voeren van *een andere basisschool*, zoals die door het APS wordt ontwikkeld. Het belangrijkste principe van het concept is dat kinderen zélf kiezen *wat* en *hoe* ze leren. Leerkrachten bieden de kinderen daartoe de mogelijkheden en dagen ze uit om hun eigen ontwikkeling ter hand te nemen.

We zagen dat een *goede, voorbereide leeromgeving* van groot belang is en dat leerkrachten in die leeromgeving een essentiële rol vervullen. Zij zorgen voor *uitnodigende activiteiten*, gaan een *dialogoog* met kinderen aan en zorgen voor *instructie* waar dat nodig is. In *figuur 1* zijn deze vier elementen weergegeven en wordt het belang ervan in hun onderlinge verhoudingen zichtbaar.

In dit vierde – en tevens laatste – artikel ga ik eerst nog wat dieper in op de *voorbereide leeromgeving*, vervolgens kijken we naar de rol van het *curriculum* in de school en ik eindig met de *pedagogische basis* van het geheel.

Figuur 1: de vier elementen, in hun onderlinge verhoudingen.

DE VOORBEREIDE LEEROMGEVING

Ruimtes voor specifieke activiteiten

De *voorbereide leeromgeving* moet natuurlijk vooral een interessante, uitdagende omgeving zijn, die kinderen uitnodigt om actief te zijn. Wat je nodig hebt, is er (of kan er makkelijk worden ingebracht).

Een heel belangrijk uitgangspunt is dat kinderen *ruimtes* tot hun beschikking hebben, die geschikt zijn voor *specifieke activiteiten*. Er moet bijvoorbeeld een *werkplaats* zijn, waar je van alles kunt maken. Maar er moet ook een ruimte zijn, waar je *informatie* kunt opzoeken. Een ruimte, waar *toneel* kan worden gespeeld of een *musical* kan worden opgevoerd. Een *keuken*, waar je hapjes kunt klaarmaken. Een *tuin*, waar je groenten kunt verbouwen of bloemen kunt laten groeien. Een plek, waar je zelfgemaakte *gedichten* of *tekeningen* tentoon kunt stellen. Enzovoort.

Open ruimte voor thematisch werken

Een *alternatief* is de *open ruimte* die steeds heringericht wordt, als de activiteiten die in de school plaatsvinden daarom vragen. De inrichting kan in handen zijn van de leerkrachten, maar ook van de kinderen. Sommige scholen kiezen er bijvoorbeeld voor om *thematisch* te werken. *Argumenten* daarvoor zijn:

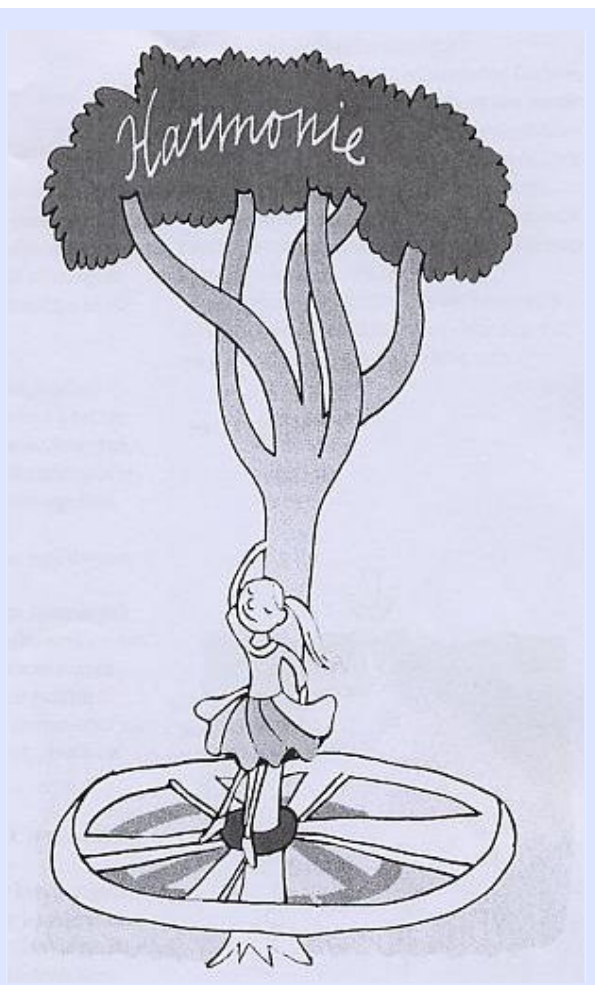
- Thema's richten de *aandacht* van de kinderen.
- De mogelijkheid dat de kinderen *betekenisvolle activiteiten* kunnen kiezen, neemt toe.
- Thema's geven richting aan de *inrichting van de leeromgeving*.
- Thema's geven de mogelijkheid om *zinnol* en *betekenisvol* aan elkaar te verbinden. (Zie voor een verklaring van deze twee begrippen het vorige – derde – artikel van deze reeks.)
- Thema's bieden de mogelijkheid voor *gezamenlijke belevenissen en ervaringen*.
- Telkens als er een nieuw thema wordt gekozen, verandert een deel van de voorbereide leeromgeving met het thema mee.

Doorkijkje

Na de kerstvakantie wordt er gestart met het thema "Winter". Het team heeft van tevoren nagedacht over een drietal vragen:

- Wat zouden onze kinderen betekenisvol kunnen vinden aan de winter?
- Wat vinden wij zinnol voor hun ontwikkeling?
- Tot welke activiteiten moet de leeromgeving dan uitnodigen?

Vervolgens worden een aantal onderdelen van de leeromgeving aangepast. Een van de leerkrachten heeft nog dozen met elektrische treinspullen op zolder staan. Alle spullen zijn er nog: een transformator, locomotieven, wagons, rails, wissels, seinpalen en een spoorwegstation.

Met behulp van proppen papier, watten, potten met spuitsneeuw en doeken wordt een groot wintersportlandschap gemaakt. De speelgoedtrein kan je naar de besneeuwde bergen brengen. En in de reiswinkel kun je kaartjes kopen en eventueel een skiverzekering afsluiten.

Op een paar lange tafels komen een aantal schaatsen te liggen: hoge en lage Noren, kunstschaatsen, kinderschaatsen met dubbele ijzers en Friese doorlopers. Kinderen worden uitgenodigd er nog andere soorten schaatsen bij te leggen. De eigenaars van de schaatsen zou je kunnen interviewen, zodat er beelden ontstaan van ijspret nu en vroeger.

Achter de tafels hangen een aantal reproducties van schilderijen uit de Gouden Eeuw en uit de negentiende eeuw, samen met een paar grote kleurenfoto's van ijspret anno nu.

Buiten wordt de weerhut nog eens goed nagekeken. Het is belangrijk om kinderen in de gelegenheid te stellen het weer over een wat langere periode te kunnen volgen en bij te houden hoe het was gesteld met de temperatuur (overdag en 's nachts), de luchtdruk, de windrichting en de neerslag.

In het vriesvak van de koelkast worden bakjes ijs neergezet. Met thermometers kunnen kinderen dan meten hoe koud het binnen in het ijs is, wat er met de temperatuur gebeurt als het ijs smelt en wat je aan de thermometer kunt zien als het ijs eenmaal water is geworden. In de werkplaats worden bouwtekeningen, gereedschap en materialen neergelegd voor het maken van een voederplank.

In de "lekker-liggen-lezenhoek" liggen prentenboeken over de winter. En in de keuken liggen recepten voor het maken van boerenkoolstampot, snert en bruinebonensoep.

Vijf menselijke energieën

Een andere basisschool (APS) heeft ook het boeddhisme als inspiratiebron gebruikt. Het boeddhisme gaat ervan uit dat er sprake is van vijf menselijke energieën : weten, delen, doen, ontmoeten en in jezelf zijn. Het zijn vijf aspecten van "zijn", vijf verschillende stijlen van omgaan met de wereld en dus ook van leren. Als je deze vijf kwaliteiten in samenhang kunt ontwikkelen, ontstaat er een goede balans tussen te verwerven vaardigheden en persoonlijke groei. Het zijn als het ware vijf manieren van weten.

Voor leerlingen is elk van deze vijf energieën een noodzakelijk bestanddeel van leren. Je hebt ze alle vijf even hard nodig om op te groeien. Irini Rockwell (zie: Literatuur, aan het eind van dit artikel) spreekt van "fully educated persons": harmonisch opgegroeide personen, die in evenwicht zijn. Als een school haar leerlingen in harmonie wil laten opgroeien, moet er in de voorbereide leeromgeving (die de school is) dus plaats zijn voor die vijf menselijke energieën. Deze energieën hebben ieder hun eigen kleur als symbool. (Wat overigens niet wil zeggen dat ook de ruimtes die bestemd zijn voor het ontwikkelen van deze energieën die kleuren moeten hebben!)

Ruimtes en hun kenmerken

1 Wit: ik ben

Kenmerken: stilte, tot jezelf komen.

Er zijn plekken waar je tot jezelf kunt komen, waar je je even kunt afzonderen, waar je tot rust kunt komen, kunt mijmeren en mediteren (in nissen, buitenhuisjes en stilteplekken).

2 Blauw: ik denk

Kenmerken: analyse, onderzoek, exactheid.

De blauwe ruimte van de school is het *kenniscentrum*. Je kunt er dingen onderzoeken, er zijn studiehoecken, er is documentatie te vinden en er staan computers opgesteld.

3 Geel: ik heb te geven

Kenmerken: delen van rijkdom, jezelf laten zien, genieten.

Hier kun je *delen met anderen*. Het is de plek waar leerlingen hun gemaakte werk kunnen exposeren en waar presentaties kunnen worden gehouden. Je kunt er gedichten voordragen (of ophangen) en in de verhalenhoek kun je zelfgemaakte (strip)verhalen neerleggen.

4 Groen: ik doe

Kenmerken: actief, lichamelijk, gereedschap, productgericht.

Dit zijn de ruimtes waar je kunt bewegen en waar je actief kunt zijn met je handen. Voor leerlingen in de basisschoolleeftijd zijn dit belangrijke ruimtes. Veel kinderen leren door te *doen*. En kinderen in deze leeftijd kunnen niet lang achter elkaar stilzitten. Ze willen lichamelijk actief zijn en bewegen.

Het gaat dus om ruimtes als het *speellokaal*, *sportruimte*, *handvaardigheidlokaal*, de *schooltuin*, *plein* of *speeltuin*, het *schilderatelier* en dergelijke.

5 Rood: ik voel

Kenmerken: contact, warmte, gesprek.

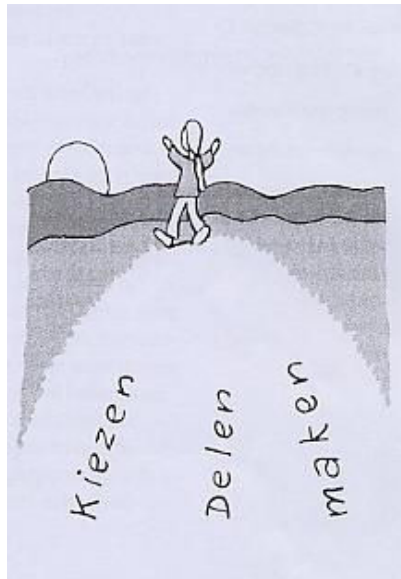
Dit zijn de *ontmoetplekken* van de school. Denk aan een *theaterruimte*, aan "*hangplekken*" met kussens op de vloer, maar ook aan een "*lekkerliggen-lezenhoek*" of een *poëziehoek*.

Verantwoordelijkheid en kleinschaligheid

De school is dus *niet* verdeeld in klaslokalen! Dat betekent dat kinderen de beschikking hebben over *meerdere ruimtes* om te werken en te spelen. Dat betekent dan dus ook dat er niet één volwassene is die met de kinderen werkt en waar de kinderen bij terecht kunnen, maar dat *meerdere mensen* (leerkrachten, klassenassistenten en andere, in de school aanwezige volwassenen) verantwoordelijk zijn voor de kinderen. Om *veiligheid* en *geborgenheid* te bewerkstelligen, is *kleinschaligheid* wél een vereiste (een kleine school óf een grotere school, opgedeeld in kleine units).

HET CURRICULUM

Drie begrippen

Al meerdere keren is het woord "zinvol" gevallen. Leerkrachten moeten een helder inzicht hebben in wat zij *zinvol* vinden voor kinderen om te leren. Het is de vraag of het *traditionele curriculum* – zoals dat zichtbaar wordt in lesmethoden – dit heldere inzicht biedt en of het voldoende mogelijkheden biedt om voor kinderen *betekenisvolle leersituaties* te creëren. Denkend aan wat kinderen in hun leven nodig hebben, zou je uit kunnen komen bij *drie begrippen*: *kiezen*, *delen* en *maken*.

Het curriculum van *Een ander basisschool* is opgebouwd vanuit deze drie begrippen.

Kiezen, delen en maken

Leerkrachten zorgen er dus voor dat kinderen leren *kiezen*, *delen* en *maken*:

1 Kiezen

Kinderen moeten leren keuzes te maken, op grond van kennis van (en inzicht in) de wereld. *Leeressenties*, die bij "kiezen" horen, zijn bijvoorbeeld:

- onderzoek doen;
- informatie verzamelen in een gesprek;
- informatie verzamelen uit geschreven bronnen;
- een experiment uitvoeren;
- eigen behoeftes en voorkeuren kennen.

Op deze manier werken kinderen aan de ontwikkeling van hun *zelfsturend vermogen* en vergroten ze hun *redzaamheid in de wereld*.

2 Delen

Bedoeld wordt: delen van tijd en spullen, maar ook van ideeën en gevoelens. *Leeressenties*, die bij "delen" horen, zijn bijvoorbeeld:

- je inleven in anderen;
- gevoelens en gedachten onder woorden kunnen brengen;
- luisteren naar wat anderen echt te zeggen hebben;
- leren samenwerken met beperkt beschikbaar materiaal;
- ideeën kunnen weergeven in geschreven taal;
- gevoelens begrijpen die zijn verwoord in poëzie;
- inzichten kunnen weergeven in schema's en diagrammen;
- behoeftes van anderen herkennen.

Leren "delen" heeft dus veel te maken met het verwerven van *sociale en communicatieve vaardigheden*. Delen heeft ook veel te maken met *emotie* en *betrokkenheid*.

3 Maken

"Maken" betekent: kunnen maken (en namaken) van voorwerpen, maar ook van modellen en ideeën. *Leeressenties*, die bij "maken" horen, zijn bijvoorbeeld:

- lezen van bouwtekeningen;

- improviseren met muziek;
 - hanteren van gereedschap;
 - namaken van een gerecht dat je een ander hebt zien maken;
 - tekeningen op schaal kunnen omzetten naar de werkelijkheid;
 - eigenschappen van kleuren kunnen gebruiken.
- "Maken" heeft alles te maken met de *praktijk van het leven*. "Iets kunnen maken" betekent ook: *trots kunnen zijn op jezelf*.

DE PEDAGOGISCHE BASIS

In het eerste artikel van deze reeks schreef ik: *"Leerlingen invloed geven op hun eigen leren zou een belangrijk "leitmotiv" voor onderwijs moeten zijn. (...) Het gaat erom dat we ook jonge kinderen al voor vol aanzien en die kinderen invloed willen geven op hun eigen ontwikkeling. Alleen zo kom je echt tegemoet aan hun psychologische basisbehoeften."* En daarna noemde ik die nog maar weer eens: de behoefte aan *relatie, competentie en autonomie*.

Wat betekent dit alles nu voor een *andere basisschool*?

- Dit betekent dat er op de school veel aandacht is voor ieder kind persoonlijk, dat kinderen met al hun zorgen, vreugdes en verdriet serieus worden genomen, dat er ruimte en gelegenheid is om op jezelf te zijn (en tot jezelf te komen) en dat er voldoende gelegenheid is voor ontspanning en meditatie.
- Het betekent ook dat de school veel aandacht wil schenken aan *samen werken, samen spelen, leren omgaan met conflicten, leren luisteren naar anderen, samen vieren* wat er te vieren valt, maar ook *samen verdriet hebben* als een lid van de gemeenschap iets overkomt.
- En het houdt in dat *zelfsturing* en *zelfbeschikking* van kinderen uitgangspunt zijn in de relatie tussen leerkrachten en kinderen.

TOT SLOT

Ik eindig met een citaat van Nico Stuij (Centrum HVO): *"Op een dergelijke school voelt elke leerling zich veilig. Vernedering van welke aard dan ook wordt niet getolereerd. Elke leerling wordt er op gelijkwaardige en respectvolle wijze behandeld. Elke leerling wordt uitgedaagd zijn competenties te vergroten op een wijze die als aantrekkelijk en zinvol wordt ervaren."*

Ik hoop u met mijn vierdelige artikelenserie stof tot nadenken te hebben gegeven. De artikelen kunnen aanleiding zijn voor een *teamdiscussie* in uw school.

Literatuur

- C. Schavemaker, *De basisschool in humanistisch perspectief: haar paradigma is humaniteit*, in: *Tijdschrift voor Humanistiek*, 4de jaargang, nummer 15, oktober 2003.
- I. Rockwell, *The five wisdom energies, a Buddhist way of understanding personality, emotions and relationships*, Shambhala Publications, 2002.